

BRÄNT BARN

FÖRORD AV PER OLOF ENQVIST

STIG DAGERMAN

NORSTEDTS

Bränt barn

© Stig Dagerman 1948

Norstedts, Stockholm
www.norstedts.se

Förord Per Olov Enquist
Kommentarer Hans Sandberg
Omslag Håkan Liljemärker
E-boksproduktion: Elib AB, 2010

ISBN tryckt utgåva 978-91-1-302315-1
ISBN e-bok 978-91-1-303120-0

Norstedts ingår i Norstedts Förlagsgrupp AB, grundad 1823

Bränt barn var den första bok av Stig Dagerman jag läste – jag tror det var 1949. Den överväldigade mig, länge skrev jag mina skoluppsatser i den språkrytm jag inbillade mig var hans. Sedan läste jag allt av honom, men intet var som *Bränt barn*.

Vad var det märkliga med denna roman om en ung man som inleder ett kärleksförhållande med sin fars nya hustru? Pornografi var det ju inte. Och varför har denna hans roman, än i dag, delat upp kritikerna i två läger? Olof Lagercrantz knappast ens nämner den i sin klassiska bok om Dagerman. Alltför mycket Oidipus, psykoanalys och Freud, sa man ofta.

Ännu sextio år senare kan jag inte se det. Jag måste ha missat något. Jag hade läst, och läser, en enastående realistisk, ren och gripande historia om en ung man som bestickande liknar mitt eget vanliga jag.

Jag förstår fortfarande inte. Detta är ju Det Enkla Mästerverket.

Stig Dagerman fick ett kort liv, men ändå kortare var hans kreativa liv. Jag kommer fram till tre år och elva månader.

Han debuterar med *Ormen* i november 1945; vi sätter startpunkten där. 1946 på hösten utkommer *De dömdas ö*, en mäktig symbolistisk roman som förtrollade kritiken, »det fyrtiotalistiska problemkomplexets flygande fästning«; senare samma år novellsamlingen *Nattens lekar*. Alla tal om honom, han är geniet för decenniet. Själv befinner han sig – hösten 1946 – sedan två månader i det sönderbombade och svältande Tyskland, på uppdrag av tidningen Expressen; han skriver om det han ser. Detta reportage ska våren 1947 utkomma i bokform med titeln *Tysk höst*.

Nästa bok han skriver, sommaren 1948, är *Bränt barn*.

Det sker snabbt, en hel roman på sex veckor. Märkligt att notera är tidsavståndet från den tyska expeditionens avslutning till det att han skriver på nytt. Ett svart hål. Ingenting på ett och ett halvt år. Men det är ju bråttom! hans kreativa liv är ju så kort! *mindre än fyra år!* varför gör han ett uppehåll på denna desperat produktiva tid, och vad är det som sker?

Skenbart ingenting. Den stora framgången med det tyska reportaget, än i dag en internationell klassiker eftersom ingen annan velat ta sig an de tyska civila förlorarnas fasansfulla verklighet, de medförde att tidningen Expressen hittade ett annat uppdrag åt honom. Han skulle resa till Frankrike och skriva ... ja vad? Fransk höst? En pendang till Strindbergs *Bland franska bönder*?

Men Frankrike var inte Tyskland, Frankrike var ett stängt land, och en segermakt. Triumfer kunde inte upprepas, han talade utmärkt tyska men usel franska.

Frankrike är som en tillsluten mussla, han drar omkring på franska landsbygden, skuldkänslor och förskotten växer. Inga texter levereras. Han är ju utsänd, har tagit förskott, men *levererar* inte. Våren är förfärlig. Men det är också något annat som gör skillnad.

Vad är problemet? Han är på mitten av sitt författarliv. Detta liv ska nämligen ta slut den tionde oktober 1949; då gör han färdig sin sista roman – *Bröllopsbesvär*. Sedan upphör i praktiken hans kreativitet. Som fysisk person har han dock fem år kvar att leva innan han tar livet av sig; men han kan inte längre skriva. Alltså: tre år och elva månader som kreativ författare. Mer blev det inte.

Vad skedde egentligen mellan december 1946, då han kommer hem från Tyskland, och juli 1947, då han börjar skriva *Bränt barn*, och gör det på sex veckor? Varför förvandlas hans språk, rör sig bort från kritikerhyllade abstraktioner med symboliska människor, som i *De dömdas ö*, till den frätande realistiska tunnhudade prosan sommaren 1948? Var det verkligheten som klippte till honom, så att han stannade upp, nästan blev förlamad?

Lasse Bergström har i ett förord till *Stig Dagerman. Brev* gjort en observation som jag tror är viktig, och som skulle komma att spänna över hela Stig Dagermans fortsatta författarskap. Det so

återstod.

»Det är uppenbart att den tyska erfarenheten 1946 är en brytpunkt. Efter den kan han inte längre gestalta den inre ångesten lika fritt och självklart som han gjorde i *Ormen* och *De dömdas ö*. Hans dikt närmar sig den yttre verkligheten, i verk som romanen *Bränt barn*. Han tycks inmuta nya litterära marker, men i processen stängs den ångest, som tidigare haft fritt fram i hans dikt, inne i hans bröst som ett svart rovdjur.«

Eller, med andra ord: den teoretiska fyrtiotalångesten prövades mot verklighet. Det han såg i Tyskland hösten 1946 var resterna av en sönderbombad europeisk kultur, ett landskap där det sista krigsåret 660 000 civila, män, kvinnor och barn, förintats av bombmattorna. Han såg ett tillstånd av apati, förtvivlan och skuld, inte som uttryck för intellektuella överväganden utan – ja, som bara verklig verklighet. En tjugotreårig ung författare lyftes från den svenska fyrtiotalismens frågeställningar kring existentiell ångest, skuld och ansvar, till en verklighet där människor svält och dog i ruinerna, och knappast orkade ställa sig ångestfyllda frågor om livets mening. Eller om skulden. Han identifierar sig med förlorarna, det hade han alltid lätt för. Till råga på allt var han nu gift med en ung tysk kvinna, en flykting från nazismen: hon och hennes familj hade gett Stig Dagerman »samtalsnycklar« till Tyskland kvarlevande anhöriga, men dessa hade inte heller enkla svar på frågor om skuld och ansvar.

Språnget, från att ha varit skaparen av »det fyrtiotalistiska problemkomplexets flygande fästning« till att bli observatören mitt i det europeiska eländets grushög i Berlin, för övrigt också skapat av flygande fästningar, var stort. Han orkade nästan inte med det. Han får fantastiska recensioner av *De dömdas ö* sig tillsänt, befinner sig i Ruhrområdet, glömmer för ett ögonblick svälten och hopplösheten och skriver tillbaka: »Jag ville dö av skam – men det gick inte det heller.«

Om de år som följde skriver han senare till sin förläggare att han *efter Tyskland saknar glädje i skrivandet*. Men inte bara det. »Kanske det idiotiska året i Frankrike var så förhärjande. Jaga ensam från plats till plats med ett journalistiskt imperativ i baksätet och en skrivmaskin i bagaget som till sist blev så tung av misslyckande att jag knappast rårde lyfta den. Var är den väg som överallt jag söker?«

Till sist ger han upp, meddelar tidningen att ett år av franska ambitioner gett intet till resultat annat än skulder, låser in sig i en by i Bretagne och skriver på sex veckor det som skulle bli hans mest komprimerade, enkla och gripande roman, och som efter nu sextio år därför läses världen över egentligen som den enda från det svenska fyrtiotalet.

En enkel roman om en familj på Söder i Stockholm. En enkel roman om en ung svikare, en ångestfyllt självporträtt skrivet av en tjugofemårig tunnhudad författare som inte orkar med sina egna svek, och världens, och förväntningarna, och geniförklaringarna – och det är också möjligt att en del av den oerhörda laddningen i denna roman beror på det faktum att allt i hans liv tycks bryta samman inklusive hans lyckliga äktenskap. Och att han, när han skriver denna sin mest personliga roman, alltså inte behövde basera den på teoretisk kunskap om psykoanalys, Freud och oidipuskomplex: att han ju genomlevt ett kortare intimt förhållande med sin svärmor. Hon som kommit från Tyskland via det spanska inbördeskriget och – också hon – lärt honom mycket om verkligheten utanför den litterära svenska fyrtiotalistiska ångesten.

I varje fall blev det *Bränt barn*.

Det närmaste året sänds han ut – det är alltid någon som sänder honom, ofta ett filmbolag som fått en genial idé för det nyutnämnda svenska geniet – han sänds iväg på en båtresa till Australien. För att skriva om exilens villkor, vilket han heller inte klarar av. Så den sista romanen, *Bröllopsbesvär*, en störtdykning tillbaka till hans barndoms uppväxtmiljö, en historia gestaltad nästan i panik, som en burlesk och grotesk tragedi i en bondby. Sedan ingenting, i fem år. Ständigt nya projekt som avbryts efter tre sidor. Sen garaget, stängda dörrar och en gasande bil. Gåtan Dagerman har nog ingen enkel lösning: varför blev det så lysande, och varför tog det slut efter tre år och elva månader?

Man kan säga: hans två sista romaner handlar först om familjens inre sönderfall, alltså *Brädbarn*, sedan om den by där han växt upp, alltså *Bröllopsbesvär*. Först såg han inåt, sedan bakåt. Sen var det slut.

Några dagar innan han tog livet av sig skriver han i ett brev till en orolig väninna som kanske anat något: »På något sätt har mitt liv gått i baklås, och jag förstår inte hur jag ska kunna öppna det igen. Jag kan ingenting längre, inte skriva, inte skratta, inte tala, inte läsa. Jag känner mig utanför hela spelet. När jag är tillsammans med människor måste jag tvinga mig att lyssna till vad de säger för att kunna le på de rätta ställena. När jag läste i *Stäppvargen* sist slog det mig att där har jag en släkting d.v.s. inte de som nödvändigtvis tar livet av sig men som alltid har döden vid sin sida för säkerhets skull, att tala med, att hoppas på. Jag vet inte varför jag lever. Jag ser inget slut på anhopningen av dumma dagar.

Jag läste hos en katolik om någon som ingen såg, därför att han gömde sig i ljuset. Hade vi ändå ett ljus att gömma oss i.«

Per Olov Enquist

Det är inte sant att ett bränt barn skyr elden.
Det dras till elden som en mal till ljuset. D
vet att när det kommer nära skall det å
bränna sig. Ändå kommer det för när

Det är en maka som skall begravas klockan två och klockan halv tolv står maken i köket framför de spräckta spegeln över vasken. Han har inte gråtit mycket, men han har legat mycket vaken och ögonvitorna är röda. Skjortan är vit och blank och byxorna ångar svagt efter pressningen. Medan hans yngsta syster häktar fast den hårda vita kragen bakpå halsen och sedan för den vita rosetten över strupen så ömt att det liknar en smekning böjer sig änklungen fram över vasken och ser närgånget in i sina ögon. Sedan stryker han sig över dem, liksom för att torka bort en tår, men översidan av handen förblir torr. Den yngsta system, som är den vackra system, håller handen stilla under hans strupe. Rosetten glänser vit som snö på det röda skinnet. Förstulet smeker han hennes hand. Den vackra system är den syster han älskar. Den som är vacker älskar han. Hustrun var ful och sjuk. Därför har han inte gråtit.

Den fula system står vid spisen. Där susar gasen. Locket hoppar på den blanka kaffepannan. Medan hon röda fingrar letar hon bland kranarna för att släcka. Hon är tolv år i stan, men ännu har hon inte lärt sig att hitta bland gaskranarna. Hon bär glasögon med svarta bågar och när hon vill se någon i ögonen böjer hon sig långt fram och glor på ett sätt som man inte gör här. Äntligen hittar hon rätt kran och vrids om.

– Om det ska vara vit rosett till begravning?

Det är den vackra system som undrar. Änklingen fingrar på manschettknapparna. Han har långa svarta skor och när han plötsligt ställer sig på tårna knakar skorna till. Men den fula system svängs hastigt runt som om någon angrep henne.

– Vitt till begravning! Det vet väl jag sen konsulns!

Så kniper hon till munnen. Ögonen blinkar bakom glasögonen som om de var rädda. Det kanske inte är så. Hon vet allt om begravningar. Men nästan ingenting om bröllop. Den vackra system ler och fortsätter att prova och att smekas. Den fula flyttar en vas med vita sorgblommor från bordet till diskbänken. Änklingen ser på nytt i spegeln och märker plötsligt att han ler. Han blundar och andas ut kökets doft. Så långt tillbaka han minns luktar begravningar kaffe och svettiga systrar.

Men det är också en mor som skall begravas och sonen är tjugo år och ingenting. Nu står han ensam under taklampan i rummet som är fullt av folk. Ögonen är lite svullna. Han har baddat dem med vatten efter nattens gråt och tror att ingenting syns. Men i själva verket syns allting och därför har begravningsgästerna lämnat honom ensam. Inte av hänsyn utan av rädsla, ty världen fruktar de som gråter.

Någon stund står han alldeles stilla, fingrar inte ens på manschetten, drar inte ens i sorgbandet. Den gyllene pendylen, femtioårspresenten, slår ett tunt tunt slag. Vid fönstren står gästerna och talar. De har sorgflor på rösterna men någon ur faderns släkt knackar med knogarna en marsch mot fönsterbrädan. Det är hårda knogar och han önskar att de ville tystna. De tystnar emellertid inte. Så kommer det någon inrest från landet som skruvar på radion fast klockan inte är tolv. Det brummar och brummar men ingen har ännu förstånd att stänga.

Ljudlöst faller januariljuset in i rummet och glimmar i alla blanka, knarrande skor. Mitt i rummet under lampan är ett nytt, stort tomrum och där står han ensam och ser och hör allting, fast han själv är någon annanstans. Innan modern dog och han blev ensam stod där ett långt bord av ek, men det bordet står nu vid fönstret. En vit duk är bredd över det och på duken står glas och karaffer med mörkt vin och femton sköra vita koppar och en stor brun tårta som är söt men som skall smaka bitter. Bakom karafferna, på själva fönsterbordet, står moderns porträtt i dag i en tung svart ram. Det är vitt med grönt, med januaris dyra grönska. Medan begravningskaffet bryggs och prästen rakar sig i prästgården och begravningsbilarnas tankar fylls i garaget samlas de elva gästerna kring bordet och kring bilden av den döda. Det är ett ungt porträtt, håret är ännu tjockt och mörkt och ligger tungt över

den släta pannan. Tänderna som skymtar mellan de runda läpparna är vita och oanfrätta.

— Där var hon tjufem, säger en.

– Tjusex, rättar en annan.

– Alma var snygg som ung.

– Ja, Alma var snygg hon.

– Ja, som ung var hon snygg.

– Så man förstår att Knut, att Knut... öh ...

Sen minns man sonen som står på golvet och lyssnar.

– Snyggt hår hon hade, faller någon in. Alltför snabbt.

– Vid det laget gick hon väl redan med jäntan.

– Jaså, hon hade en jänta?

– Skulle ha haft. Men hon dog.

– Som späd då?

– Ett år var hon. Och sen fick dom pojken ihop. Men då var dom gifta.

Då minns man honom igen och den här gången tystnar man. En stor vit näsduk tar någon fram och snyter sig. Nu vrider man av radion. Sen går man åt sidan med små knarrande steg, för kaffet kommer. Det är den snälla fastern, den som han tycker om för att hon har gråtit bakom sina glasögon som bär kannan. Hon bär den högt och värdigt som en ljustake och svettas i sin trånga svarta klänning. Efter kommer den unga fastern. Hon har svarta silkesstrumpor och männen i rummet glömmer ögonblicket och märker att hon har vackra ben. Hon ler åt någon för en blicks skull. Hon har inte gråtit.

Sist kommer fadern. Långsamt och med blicken sänkt går han bort mot sonen. Nu har alla tystnat och vänt sig om. Också den som knackade en marsch är tyst. Också fadern är tyst. Tysta och ensamma möts de mitt på golvet. Deras händer möts och deras armar möts. Sen möts deras bröst. Sist möts deras ögon. Inte länge, men så länge att bägge hinner se vem som har gråtit och vem som är torr.

– Gråt inte gosse, säger fadern.

Han har sagt det lågt, men alla har ändå hört det. Nu snyftar någon till bland gästerna, helt kört för all del. Skor knarrar och några klänningar frasar som steg i löv. Faderns arm är hård som sten.

– Gråt inte gosse, säger han en gång till.

Då gör sig sonen sakta lös från honom som inte har gråtit. Ensam går han den långa vägen från platsen under lampan fram till bordet med de ångande kopporna och de bräddfylla glasen. Någon som står i vägen viker skyggt undan. Utan att darra lyfter han en kopp och sedan ett glas och vänder sig långsamt om.

Då står fadern kvar. Den hårda armen hänger som skadskjuten vid högra sidan. Han böjer huvudet sakta och viker det ena röda örat platt mot kindbenet. Men det är först när solen blixtrar in genom fönstren som sonen märker att faderns ögon plötsligt är blanka. Då spiller han några droppar mörkt bittert vin på golvet mellan sina skor.

Innan bilarna kommer står de sedan i grupper på skilda håll i rummet. Fyra står under den klingande pendylen med glas i händerna. De smuttar på dem när ingen ser det. Det är folk från landet, änklings släktingar, folk man bara ser på bröllop och begravningar. Deras kläder luktar mal. De ser på den dyra klockan. Sedan ser de på varann. De ser på det dyra uppslagsverket vars skinnrygg blänker innanför bokskåpets glas. Sedan ser de på varann och smuttar. Plötsligt står de där och viskar med läpparna mjuka av kaffe och vin. De har aldrig tyckt om den döda.

Under lampan står systrarna med de fyra av faderns vänner som tagit sig ledigt mitt på måndagsförmiddagen för att delta i begravningen. Fler hade man nog hoppats på, men inte ens de som kommit har tyckt om den döda. De talar ändå om henne ett tag med låga, förstämnda röster. Sedan talar de om något annat. Men rösterna är likadana.

Vid ena fönstret står änklungen och sonen med tre av de närmaste grannarna. Det är två kvinnor som är glada över lite omväxling och en man som är sjukskriven. Närmast fönstret står sonen. Han har satt glaset och koppen ifrån sig på fönsterbrädet mellan två blomkrukor. Han vet att grannarna har tyckt illa om modern. Därför vill han inte lyssna. Han som är sjukskriven talar emellertid om sin sjukdom. De två grannkvinnorna talar om andra sjukdomar. Änklungen talar om den dödas sjukdom. Hon har haft dåligt hjärta och hon har varit uppsvälld av vatten. De talar med låga röster om klen hjärtan och om vatten.

Under tiden ser sonen ut genom fönstret. Han vet att snart skall de alla se ut genom fönstret och därför skyndar han sig att se så mycket han hinner. Han ser de blå spårvägsspåren, vita av is och saltkurvan. Han ser de små frysande flingorna som singlar ner mot gatan. Han ser en blå rök som stiger upp ur en värmestugas skorsten. Några arbetare som spräckt gatan med borrhackor ställer ifrån sig verktygen, blåser vit rök i händerna och tar rast. En katt tassar i snön och en bredbent brygggarhä pinkar gult och stritt i rännstenen mitt emot.

Men hela tiden gnistrar solen i det förgyllda tjurhuvudet över en köttaffär. I den affären är allt som vanligt. Dörren öppnas och stängs av folk med rökar i munnarna. I fönstret ligger köttet på vita fat och bakom marmordisken höjer biträdena sina vassa yxor. Som så många gånger förr böjer han sig fram mot fönstret så långt att det immas av hans heta andedräkt. Som så många gånger förr, men ändå inte som de första dagarna. Ty det var värst de första dagarna. Då immades hela rutan efter en kort stund. Då fick han hugga tag i sin hand och dra den ner mot fickan för att den inte skulle slita sig loss och krossa rutan. Då fick han bita till i sina läppar för att inte munnen skulle fara upp och skrika. Varför har ni inte stängt? Ni där nere! Hur kan ni! Varför hänger ni inte lakan för fönstren? Varför låser ni inte er dörr? Varför låter ni köttbilarna komma med kött fast ni vet vad som har hänt? Ni slaktare! Ni grymma slaktare! Varför låter ni allt vara som vanligt fast ni vet att allt är förändrat?

Han är lugnare nu, böjer sig bara fram och ser. Lutar sig bara fram och andas. Riktar bara in sin blick som en kikare mot det gyllene tjurhuvudet och det höga skyltfönstret med sina tunga berg av kött. Trycker bara sina lår smärtsamt hårt mot fönsterbrädet. Tänker bara: Där inne dog min mor. Där inne dog min mor medan min far satt i köket och rakade sig och medan jag, sonen, satt i mitt rum och spelade poker med mig själv. Där inne sjönk hon ner från en stol utan att någon av oss var där och kunde ta emot henne. Där inne låg hon på golvet i sörjan och sågspånet medan en slaktare stod med ryggen mot henne och styckade ett får.

Kanske är han ändå inte så lugn. Kanske måste han ändå ha sagt något. Kanske måste han åtminstone ha ryckt till. I varje fall känner han en arm av sten runt sin axel. I varje fall ser han en hand av sten som gnider och gnider på det immiga glaset. Nej, på ett stort kallt öga. Han känner på det med sina fingertoppar och fryser. Men handen av sten gnider och när den är färdig är ögat kallt och klart men handens översida är våt av tårar. Han stryker av den mot sin ärm och låter den sedan falla.

– Gråt inte gosse, hör han fadern viska.

Så gråter han ändå. Någon trycker en näsduk i hans hand och medan han torkar ögonen rena och klara hör han på rummets tystnad att alla står och lyssnar till hans gråt. Då tigger han av skam. I tvningar han sina ögon till lydnad och rullar ihop den lilla gula näsduken som luktar stark parfym till en boll och räcker den till den närmaste kvinnan. Det är då som fadern säger:

– Behåll den du. Jag har en till.

Då blir bollen tung i hans hand. Han böjer sig mycket tätt intill rutan, men den immas inte ner. Fadern lägger sin kind mot hans. Det är en kind av sten.

– Se, viskar han.

Och sonen ser. Ser att i en lång rad rullar bilarna runt hörnet. Fem svarta bilar i ett blått snöfall. Fem svarta bilar som obevekligt glider in mot porten och stannar mjukt med snö på taken.

– Nog hade det räckt med tre, viskar fastern med glasögonen så att ingen skall höra det, men

kajen ligger en infrusen båt och fryser.

— På vilket sjukhus avled fru Lundin, undrar prästen.

Då rycker de alla till och ser ner i bilens golv. Vad hon dog av talar fadern om länge, ganska länge, ja nästan ända tills de kan se begravningsplatsens murar. Men hur hon dog angår ingen. De bleka fästmän vänder sig om och ser på sonen. Men sonen ser ut genom bakrutan. Ser hur de andra bilarna en efter en rullar in i den långa vita kurvan. Det är vackert med så många i rad och någon stannar och tittar.

— Hon dog i hemmet, undrar prästen.

— Ja, säger den vackra systemen, just. I hemmet dog hon.

Då är de framme.

Sen går de den långa vägen upp mot korset. Vinden sliter i slöjorna och piskar fram tårar i ögonen. Först går prästen och fadern. Sen går sonen och fästmän. Sen går fastrarna hand i hand. Sen går faderns släkt från landet. Sen går de få falska vännerna. Sen går de två grannkvinnorna. Sist går den sjukskrivne och tänker på sin sjukdom.

I kapellet tar de inte stor plats. Tungt sätter sig fadern på första bänken med den svarta hatten i handen. Han ser sig över axeln för att se om ännu någon kommer. Men ingen syns. Jo, just när de alla satt sig kommer två kvinnor med en fana. En gång innan hon blev ful och svälld tillhörde den döda kvinnoklubb. Det har de nästan glömt. Men klubben har inte glömt det. Och medan fanbärerskan går upp för gången med fanan tappert lyft minns änklungen det också smärtsamt tydligt. Det var inte illa ment men en kväll rev han nog i om hennes spring på möten och sen gick hon aldrig mer. I alla fall var fanan vacker med sitt svarta flor och hon som bär den ser inte dum ut heller. Röd av blåsten är hon redan förut men lite rodnar hon inför de arton blickarna. Lite illa berörd blir nog slakten från landet på andra bänken över den röda fanan, men det är ju som någon viskar att den i alla fall har flor, som alltså.

Mitt i rummet står den gula kistan och fast man försökt se åt andra håll blir man ju till sist tvungen att märka att den står där. Står där på sin avsats och är grann med sina åtta kransar. Läggs man huvudet på sned kan man läsa vad som står på banden.

— En sista hälsning från familjen Carlsson, läser en kvinna lågt i örat på sin man. Sen börjar hon plötsligt snyfta. Det är deras krans. Och den är vacker.

Då börjar musiken. Det är violin och orgel och medan man spelar på läktaren ser sonen ner på flickans händer. De darrar i handskarna fint som ett blad. Sen ser han på faderns händer. Tunga och stilla ligger de på knäna. Men plötsligt drar de upp en klocka och så länge musiken varar öppnar den och stänger boetten en gång efter den andra. Den vackra systemen fingrar på en ring, vrider den och rullar den. Sen drar hon av den och ser sig vilset om. Men den fula systemen ser kistan dåligt. Därför andas hon på ögonglasen och putsar av dem med en stor vit näsduk. Sen ser hon bättre. Och långt fram och närmast kistan står fanbärerskan stel på golvet, men på det vajande floret kan man se att hon darrar.

Så talar prästen. Det är ett tal om en god hustru åt en god make och en god mor åt en god son och en god dotter. Så prästen tror att sonens fästman är dotter till den döda. Det blir de förargade på henne för. Ser åt hennes håll åtminstone. Själv tuggar hon i sin handske och gråter. Hon har lätt för att gråta. Så talar prästen om ett strävsamt liv och om det stora tålmod som krävs för att bära en sjukdom. I snyftar alla kvinnor i sina näsdukar, ty alla har de ju sina sjukdomar, eller i sina kappors ärmar. Slutligen talar prästen om lyckan att få dö i sitt hem, omgiven av sina älskade kära. Då biter sig alla män hårt eller löst i läppen, ty alla är de ju rädda för att dö. Men sonen fumlar fram en näsduk som är våt och luktar parfym. Så rasslar sanden och så sjunker kistan långsamt som en biograforgel med alla sina blommor. De försöker se den så länge det går som man ser efter ett tåg som försvinner med en vän ombord. Till slut finns ingenting kvar. Bara ett hål i golvet som luktar blommor och snart inte en

blommor. Vid det hålet står sedan änklungen. Skygg och lite krökt står han där och genom de uppknäppta rocken ser de klockan hänga. Och varje gång han vill tala svänger den som en pendel innanför den svarta rocken.

– Kära, säger han.

Men sen tar gråten honom. Vissheten slår honom plötsligt som en piska och han rycker alldelvis märkbart till. Så häftigt gör han det att någon fruktar att han skall falla ner. Men han faller inte ner. Han bugar sig bara över hålet. Sen går han baklänges därifrån och blicken är stel av visshet. Men framme vid bänken lägger prästen lugnande sin stora hand på hans tills den slutar darra och blir lugn som sten.

Sonen läser en dikt vid graven. Det är ett litet vitt blad som har legat i fickan bredvid den vita näsduken. Därför luktar dikten parfym och därför har bläcket flutit ut mot kanterna, men det är inget för den skull som han läser så illa. Det är för gråtens skull. Dikten kan han utantill och de sista verserna, när han vant sig, går mycket bra. Rösten är stadig och lugn då, kanske rentav lite nöjd med sig själv.

Nöjd är också fadern. Han tycker om det som är vackert. Vackra dikter på vackra begravningar, tycker han om. Han ser på prästen, men prästen bara lyssnar. Men han lyssnar vackert. Han är van att lyssna vackert på begravningsdikter. Det är en lång dikt fast papperet är litet och flera ser bort på prästen till slut för att se vad han tycker om deras begravning.

Men för sonen är plötsligt papperet tomt. Då står han där framför hålet och håller ett papper i handen och handen skälver. Han ser på det vita tomrummet och kan inte förstå. Då ser han över papperets kant och blicken faller och faller. Gravens kanter är gråa och släta. Kistans lock är gult och kallt. Blommorna glimmar röda.

Då är det först som han förstår. Och det är svårt att förstå. Ett steg framåt och sedan gråta. Ett steg till och sedan veta att här är det slut. En näsduk hårt mot ögat och sedan känna att inget uppskott mera finns. Ingen dödsannons att formulera mer. Inga bjudningsbrev att skriva. Ingen dikt att tänka på om nätterna när man inte kan sova. Ingen tröst finns och inget skydd finns och inget slut och inget början. Bara en visshet finns, tom som en grav, att här nere ligger ens mor och är död, oåterkalleligt borta. Borta för böner och tankar, för blommor och dikter och tårar och ord. Och med näsduken pressad mot ett öga i taget gråter han av tomhet, gråter och gråter, ty tomheten har fler tårar än någonting annat.

Varsamt för honom prästen tillbaka och en hand av sten drar honom ner i en stol och en arm av sten läggs kring hans axel. Genom en ridå av tårar ser han sedan kvinnan med fanan gå fram och sänka sin fana tre gånger ner i hålet, men när fanan kommer upp för tredje gången är floret loss. Sakta singlar det ner mot kapellets golv. Runt graven går de sen alla en sista gång. De som har handbukett låter dem falla. Hårt slår de mot kistlocket eller faller prasslande i en krans.

De andra bara ser, en kort blick eller en lång blick och två steg tillbaka och ta prästen i hand.

Men på gravens kant gör sig sonen lös från armen av sten och med tomheten som en värk i strupen river han sönder sin dikt i små små bitar. Så små att det liknar ett snöfall när de sakta singlar ner över kistan, skynd av blommor och tårar.

Prästen lämnar de av i drivan utanför prästgården. Han har bråttom in och nu tror ingen längre att han gråter. Det snöar hårt och på vägen in till stan har de fem bilarna förlorat varann i snöfallet. De har blivit sex och de har blivit sju i begravningsföljet. En slaktarbil har kommit till och en liten lastbil med möbler. På bron när det klarnar för en halv minut ser man från en bil ett skåp med en spegel och från en annan ett stort slaktat djur. Vägen från korset har varit svår att gå. På dem som inte har grått har den yrande snön piskat fram tårar. Men dem som gråtit har den berövat gråten och bara givit tårar i stället. Kvinnan med fanan och hennes följeslagerska har de bjudit åka i den sista bilen och på grund av att fanstången är så lång har de varit tvungna att ha ena rutan öppen. Så har snö yrt in och han so

är sjukskriven har hela vägen klagat och talat om sin sjukdom och hur känslig han är för kyla. Men om två kvinnorna från klubben har talat om Alma.

– Alma var en bra kamrat, har de sagt, en bättre kamrat kunde man inte hitta.

Men ingen har hållit med dem, tigit men inte samtyckt, och när de stigit av högt upp på Söder har man snabbt skruvat upp rutan och hoppats på ett varmt gravöl.

Och varmt är det i lokalen. Varmt och fint. Lite ovan känns det nog att kyparna har så vita rockor och bugar sig så djupt. De hade nog kunnat haft det hemma, gravölet alltså. Systemen med glasögon hade kunnat laga mat och systemen utan hade kunnat servera och plats hade de nog haft. Men det är en fin restaurang och det enskilda rummet som änklungen hyrt är ett vackert och högtidligt rum och det som är vackert och högtidligt tycker änklungen om, även om det kan kosta.

På så sätt var Alma snål, tänker en del av dem som just kommit in i det enskilda rummet, och hade Knutte dött före hade det nog blivit gravöl i sorgehuset – om det hade blivit något gravöl alltså. Lite kaffe före kanske på sin höjd och ett glas vin och en kaka efter.

Några tysta minuter går innan de sätter sig. För sjutton är bordet dukat och mellan sina systers står änklungen och räknar. Räknar assietterna och stolarna och får det bara en gång till sexton. Men tio gånger får han det till sjutton. Svagt är ljuset i rummet och heta och röda efter stormen och sorgen på de sexton ansiktena. Mättade av ljuv sorg är dessa sällsamma tysta minuter som går, först alldeles tysta, sedan allt mindre tysta. Ty någon gnuggar sina händer, gnuggar och gnuggar som före ett hårt jobb. Sen hostar någon för att inte gnuggandet skall höras. Sen viskar någon och sen hostar någon för att inte viskandet skall höras. Så vänder sig änklungen om.

– Vi sätter väl oss då, säger han, viskar nästan.

Klänningar frasar och skor knarrar. Stolar skrapar och väsklås knäpper. Det är mörkt och högtidligt i rummet och besynnerligt rena känner de sig där de sitter, var och en för sig först, och sen ner i sina vita tallrikar. Rena, nästan som barn. Och tallrikarna är blanka. De kan spegla sina känslor där. Då blir det en vacker bild.

Men änklungen händer något pinsamt. Han sitter bredvid sonen och på hans andra sida sitter de vackra systemen. Han ser sig om efter maten och spriten, höjer redan handen liksom för att vinka. Då öppnas emellertid de dubbla dörrarna och tre i rad kommer vita kypare in med sina brickor. De ser sig underligt på honom när de går förbi att han skruvar sig och slår ner blicken. Då först märker han ljuset. En efter en märker de sedan alla ljuset, det höga vita ljuset i den svarta staken som ensamt brinner på bordet. En efter en ser de på ljuset och på den stora vita tallriken framför änklungen. Sen ser de alla på honom.

– Du sitter på Almas plats, säger någon så skärande högt. Det är den fula systemen som säger det. Ögonen blinkar bakom de immiga glasen och han skulle kunna slå henne för att hon sagt det så högt. Värddigt skall det vara det sätt som han reser sig på, men det blir skrämt, skyggt och skrämt. Och en avbränd tändsticka blir liggande kvar på Almas vita tallrik.

Så är det sonen som sitter närmast ljuset. Det är moderns ljus som brinner ner. Han ser på dem men känner bara tomhet. Han stirrar in i lågan tills han inte ser nånting annat och bländad försöker han tänka: Det är min mors liv som brinner. Det är min mor som långsamt dör.

Men han vet att hon är död och att ljuset ingenting ändrar. Det är bara ett vanligt ljus som brinner och när det har brunnit ner har ingenting annat hänt än att ett vanligt ljus brunnit ner i sin stake. Men fästmon som han sedan ser på vågar inte se på ljuset. Vågar bara se ner i sitt knä där en hopknyckt näsduk ligger. Annars måste hon gråta.

Då ser sonen på fadern. Ser på honom länge, så länge att han glömmer att äta. Sandwichen ligger oäten på hans fat och pilsnern förblir odrucken. Ty plötsligt har han fått sådan lust att se fadern i ögonen. Ännu vet han inte riktigt varför, vet bara att han måste se honom i ögonen, om så bara för en liten stund. Men fadern ser inte åt sonens håll. Åt sonens håll står ljuset. Och han vill inte se ljuset. Det

ett vackert ljus och han tycker om det som är vackert, men ändå vill han inte se det. Därför ser han andra håll, åt alla andra håll ser han. Blir svettig och röd av att vrida på nacken så mycket. Nickar till gästerna mitt emot och på ömse sidor, slänger ett ord hit och ett annat dit, tappar en gaffel med sitt knä. Glömmer plötsligt var han är och skrattar. Skrattar som man gör åt nästan ingenting. Då talar systemen honom i armen, den fula systemen nyper honom ovanför armbågen, och säger så att nästan alla hör det:

– Inte ska du skratta Knut!

Nej, inte skall han skratta. Han förstår det själv och blir stel. Isande far skammen genom kroppen. Sin näsduk får han fram. Den är torr. Nu blir den våt av svett, av skammens svett. Han gömmer sig bakom den ett tag, ordnar sitt ansikte så att när han åter kan ses av alla bär han en vacker mask, en lugnande vacker mask av allvar, ja nästan sorg. Och medan spriten serveras ser han frammanför maskens skull bort mot ljuset. Men före ljuset sitter sonen och sonens ögon sänks i hans, sticks in i det nästan bränns. Då är ljuset lättare att se på. Det är ett vackert ljus som han kan älska. Men sonen har inte vackra ögon. Därför älskar han dem inte. Därför vill han inte ens se in i dem.

Sen dricker de tysta för den döda. Där är då någon som aahar efter supen, men hans hustru hostar för att dölja det. Änklingen hostar också. Sen knackar han i sitt glas.

– En tyst minut för Alma, säger han. Böjer sen sitt huvud. Då böjer de alla sina huvuden. De tänker de nästan alla på den döda. Ljuset brinner med hög klar låga. Ute yr snön och skäller hundarna. Inne är tyst och varmt och från restaurangen hörs fjärran ljuv musik. Lång är en minut. Mycket hinner man hända. En ser kistan sjunka och slukas av ett hål. En ser ambulansen komma slirande i snön med röda lyktor och en ser Alma sittande i sin trädgård med de svällda benen på en kudde. En ser henne som en ung stå i en trappa med en handduk över håret. En hör hennes röst säga något obehagligt genom en dörr. Den skakar på huvudet tills ett bättre minne kommer. Det kommer alltid när man skakar.

Men en tänker på något annat och önskar att minuten skulle gå och att ljuset skulle brinna fort. Själv är han rädd för tystnaden och ljuset. En annan ser henne inte heller, därför att han vet att hon är död och ett stort tomt hål är kvar när någon är död. Han ser ner i sin tallrik en hel minut och hela tiden ligger på den tallriken ett par rädda ögon med stora röda vitor. En hel tyst minut tänker han: Varför är pappa rädd? Och han vet att det var just det han ville veta: Om dessa ögon sörjde eller om de bara var rädda.

Sen blir det ingen tyst minut mer på hela kvällen. De får mycket sprit, på något mystiskt sätt mycket mer än de har rätt till, och sprit är bra. Först blir man varm av den och får vackra ögon. Alla andra får också vackra ögon. Allt som är hårt blir mjukt och allt som är vårt blir andras. Ger man en hand finns det någon som tar den. Säger man ett ord finns det någon som lyssnar till det, som vore det värt att lyssna till. Nära kommer man varann och det är skönt att komma varandra nära. Vackra läppar får man och mjuka goda munnar. Varmt blir allting och alla skuggor viker. Själva sorgen får en karaktär av glädje.

De ser på ljuset som brinner och brinner och snart skall ha brunnit ner. Men de blir inte förfärad av det, av att det brinner så snabbt, av att det är ett liv som står där och brinner med klar, skarp låga. Klar, skarp? Nej, den är mjuk och varm och ju djupare ner den sjunker dess mjukare blir den. Ju djupare ner den sjunker dess mjukare blir minnet av Alma. Alla tar de fram sina bilder och håller upp dem för sina grannars goda ögon. Och alla bilder blir goda när goda ögon betraktar dem.

– Hon var snäll och tålig, säger hon som stod på trottoaren och såg ambulansen slira, och vackert var hon som död. På bårhuset låg hon så fint med händerna knäppta. Och att hon föll på pannan, det syntes knappt.

– Och en bra kamrat, det var vad Alma var, säger han som är sjukskriven och som frös i bilen.

– Och vad hon har lidit, säger han i vars trädgård hon en gång satt med bägge benen svällda, och vad hon har kämpat i sina dar.

– Och vad hon har släpat, säger hans fru.

– Och vad hon har varit för Knut, det vet vi nog allihop. Och bäst vet han det själv, säger en som aldrig var hennes vän.

Men det är sant. Bäst vet han det själv. Därför sitter han så tyst. Sprit är bra. Sitter någon ty märker det ingen. Är någon rädd för att se på ett ljus märker det ingen heller. Det kan vara sant att döden är ett stort tomt hål och att sorg är att veta hur tomt hålet är, men det är bara sant när man nykter. Har man sprit kan man fylla hålet med alla vackra tankar man kan tänka och alla fina ord man kan hitta på. Ända till brädden kan man fylla det. Och sen sätta dit en sten.

Men kan man det inte måste man ha sina skäl och hela tiden medan sonen sitter och talar om sin döda mor med sin lilla bleka fästmö tänker han som så: Varför säger pappa ingenting? Och varför är han så rädd?

Själv fyller han inget tomt hål, för han vet hur tomt det är. Han talar bara om den döda med sin fästmö. Han gör det inte för att han har druckit. Han dricker aldrig. Nästan aldrig. Han gör det för att han har älskat henne. Och den man har älskat, om henne talar man. Om man nu talar. Och han har älskat henne för att hon har älskat honom. Och den som älskar en älskar man tillbaka. Annars är man dum.

Men lågan sjunker och sjunker och flera vill bryta upp innan lågan nått botten. Först går sonen fästmö. Hon är blek och har huvudvärk. Hon är alltid blek och nästan alltid har hon huvudvärk. Ell också gråter hon. Till och med när hon skrattar gråter hon lite. Hon är bara sjutton år. Sonen följer henne ut i vestibulen. Där står en telefon på ett bord. En vaktmästare ringer efter en bil för det snö ute och hon fryser nästan jämt. När hon tagit på sig handskarna trycker han hennes hand mycket hårt och ser henne länge in i ögonen. Då börjar hon gråta. Sen kommer bilen i snön. Han ger henne tio kronor till skjutsen. Det är allt han har.

Sen sitter han vid bordet mellan ljuset och en tom stol. Nu är lågan djupt nere. Då värmer de mera. Den värmer hans händer. Det är skönt att bli värmd, ty så snart han tar i sin fästmö fryser han. Han tycker om henne, men han fryser. Därför har han inte kunnat äga henne. För att bli ännu varmare flyttar han sig närmare ljuset. Två av den dödas ovänner går, ty allt är druckat och ätet. Då blir det tretton vid bordet och när släkten från landet märker det vill de också gå. Fadern följer dem ut. Det är hans släktingar. Den döda har inga kvar. Två tjugo år äldre bröder dog i Amerika. Modern dog på ett sanatorium i Jämtland men på sjön dog fadern som ung.

Faderns släkt tar bil genom snön. De åker inte till station som de säger. De åker till rikas släktingar på Essingen. Men de är snälla och den som är fattig och har sorg vill de inte såra. Och så de lite fulla. Till begravingar och barndop kommer de in till stan, men sen blir de länge kvar.

Medan de står och säger adjö innanför porten går ett par ovänner till. Det är två arbetskamrater. De är i god stämning och som klockan bara är nio hinner de gott på en krog till. Men de säger det inte till Knut, ty vem vill såra en nybliven änkling. Och den ena systemen, den vackra, kommer en hal minut efter. Har huvudvärk och skall hem. Men när arbetskamraternas bil kommer kliver hon in i samma bil.

– Vackra ben du har, säger en och stryker snön från hennes strumpor.

Han har tänkt det hela dagen. Till och med i kapellet har han tänkt det. Det viskar han i hennes öra. Det tycker hon först är opassande. Sen tycker hon det är roligt. Sen tycker hon om det. Hon tycker om den som tycker att hon är vacker. Det är många som tycker att hon är vacker. Därför tycker hon om många. Mest tycker hon om sig själv.

Men i det enskilda rummet brinner ljuset snart ner och den fula systemen vill gråta. Innan hon gråter går hon. Hon vet att hon blir ful av att gråta. Ännu fulare. Men fadern blir arg när hon går. Innan för att hon går men för att hon är ful. Fula kvinnor väcker ofta hans ilska.

Varför är pappa så arg, tänker sonen. Nu sitter han nästan vid ljuset. Han är varm och när han

varm längtar han efter fästmön. Han gör det därför att han vill värma henne. Men när hon kommer bl
han bara kall. Så ser fadern på honom, av misstag kanske, men han ser. Varför är pappa så rädd, tänk
han då.

Kanske är det för ljuset. Nu sveder lågan nästan den svarta crêpen. Obarmhärtigt sjunker den n
mot sin botten. Ovanför den är tomhet. Dödens stora tomhet. Under den är ännu en bit steari
Plötsligt sitter han och hoppas att den biten skall räcka länge. Om tomheten vet han allting och ä
kan han hoppas. Varför hoppas han? Är det för att fadern är så rädd för att ljuset skall slockna?

Då går grannarna just och lämnar dem ensamma med ljuset. Nej, fadern följer dem ut och son
lämnar han ensam med ljuset. Lågan flämtar. Det är nästan mörkt i rummet. Och i detta mörker g
sonen något oerhört. Tyst och sakta lämnar han sin stol och flyttar över till moderns. Så kall är den a
han ryser. Så kall är döden. Så rysansvärt kall. Så tunn är livets låga som lågan nu. Någon öppnar e
dörr och tittar in och lågan fladdrar. Då sätter han sina händer kring den för att värna den. Me
innanför dörren står en vaktmästare.

– Herr Lundin, undrar han.

– Ja, svarar sonen.

– Det är telefon där ute.

– Till vilken herr Lundin? Till Bengt?

– Ja, säger vaktmästaren. Bengt tror jag det var.

Då går sonen ut för att tala med sin fästmö. Försiktigt stänger han dörren så inte ljuset ska
slockna. I telefon tycker han mycket om att tala med sin fästmö. Då kan han göra sin röst så varm o
blåsa in sin värme i hennes kalla öra. Då blir hennes röst också varm. I telefon är de bägge varma.

Medan sonen så går genom den nästan tomma restaurangen sitter de tre grannarna i en droskb
De är tre och kan dela. Ensamma har de inte råd. De far uppför Götgatan och snön faller vackert
Framför skyltfönstren böljar den sakta som ett tjockt draperi.

– En fin begravning fick hon, säger den ena grannfrun. Då tiger de andra, ty allt är sagt. Men ha
som är sjukskriven sitter i mitten och plötsligt är han inte längre sjuk. Han är frisk och stark. Och fu
är han också. Så när bilen svänger in på deras egen mörka gata tar han den ena under de snöig
brösten. Då skrattar den andra.

Medan sonen ännu är på väg står fadern i restaurangens tvättrum. Han har just tvättat sina hände
Nu tvättar han dem en gång till. Sen håller han upp dem framför spegeln. Och visst är de rena. Me
ändå tvättar han dem en gång till.

På bordet står telefonen med luren avlyft. Medan sonen sätter sig ler han. Han ler åt det han ska
säga. Har hon huvudvärk säger han: Ta en tablett och tänk på mej. Och om det inte hjälper så ta en ti
och tänk på något annat. Men gråter hon skall han säga: Minns du inte vad jag sa vid bordet? Jo, d
som mamma sa till mej när jag var ledsen, när jag var stor och ledsen. När jag var liten kysste hon m
glad. När jag var stor och ledsen sa hon: Sätt dej ner vid bordet och skriv ett brev till dej själv. Till s
själv lönar det sej alltid att skriva. Nästan bara till sej själv. Och när brevet är färdigt är du inte ledse
längre. Men du har ett långt brev. Ett långt och vackert brev.

Så lyfter han luren och säger hallå.

Då är där en främmande kvinnas röst och rösten säger:

– Hur mår du älskling? Trött?

– Trött? frågar han. Med vem är det jag talar?

– Det är Gun, viskar den främmande kvinnan då.

Sen blir hon mycket rädd. Han hör på den snyftande flämtningen hur förfärligt rädd hon bl
Själv blir han inte rädd.

– Med vem är det jag talar, viskar hon.

– Det är Bengt, Bengt Lundin. T:na spottar han in i luren.

– Förlåt, säger hon och är borta.

~~Luren på. Efter en stund drar en vaktmästare till sig telefonen och beställer en bil åt någon full.~~

När fadern kommer ut ur tvättrummet med rena händer sitter sonen ensam på en stol vid telefonbordet. Han röker inte. Han bara sitter. Mellan tänderna har han en flik av en näsduk. När han är upprörd tuggar han alltid på någonting, naglar eller en näsduk.

De gör sällskap in i det enskilda rummet. Där är nästan mörkt nu, men nog brinner lågan någon stund till. Sonen går bakom fadern, men inne i rummet ställer han sig på motsatt sida om bordet. Han vill se honom i ögonen. Han vill se om ögonen är rädda. Men fadern ser inte på honom. Fadern står vid den dödas kalla stol och ser ner i hennes tomma tallrik. Nej, den är inte längre tom. På moderns tallrik ligger notan.

Sonen väntar och väntar. Om ögonen är rädda vill han göra dem ännu räddare. Om de inte är rädda vill han göra dem ont. Så ont han kan. Så ont han aldrig gjort någon förut. Han ser på den nerböjda huvudet med det tunna slitna håret. Han ser på det breda röda ansiktet, som ljuset försöker belysa men inte orkar, orkar allt mindre. Sen ser han hur ögonlocken rycker, kanske av trötthet, kanske av rädsla.

Då vet han hur han skall göra dessa ryckningar ännu större, göra dem så förfärligt smärtsamma att alltid när ögonlocken skall stängas skall de stängas kring ett ljus som brinner. Sina händer sätter han alltså kring lågan som ett värn. Ovanför lågan är tomhet och under den några centimeter stearin. Men kring den är hans starka händer. En död kan man inte väcka. Inte åt sig själv. För en själv är en död en död. Men för andra kan man låta henne uppstå. Till en annan kan man säga: Hon lever ju fortfarande. Ljuset brinner. Ljuset slocknar inte. Därför lever hon.

Ja, ljuset brinner innanför hans händer. Av lågan blir händerna heta. Het blir hela hans kropp. Denna het är en förfärlig hetta, men han behöver den. Behöver den för att kunna brännas.

– Någon ringde, säger han.

Han har parfym i munnen. Därför låter det inte som han har önskat. Men fadern ser upp från notan. Han är bekymrad men inte så rädd. I alla fall brinner ljuset. Men han ser det inte riktigt. Sonens händer skymmer det.

– Så, svarar han, och vem?

– En kvinna, säger sonen.

– Jaså, svarar fadern. Vad sa hon?

– Hon bad om ursäkt, viskar sonen. Hon hette Gun.

Då ser fadern högt upp från notan. Ser över sonens huvud och upp mot taket. Och av faller masken, änklings trista mask. Och under masken är glädje, en stor förfärlig glädje. Ty för den som är tvungen att sörja kan glädje se ut som rädsla. Man är rädd för att visa sin glädje. Men mot denna glädje är ingenting att göra. Den som är glad över någon som lever skrämmer inte en död. Sina händer kan han ju alltid hålla kvar en stund, men även under den stunden vet han att kring händerna är bara tomhet, över ljuset är tomhet och under en klump stearin och att sörja är att ha en tom grop inom sin en stor tom grop som inga tårar fyller.

I det ögonblicket bränner sonen sina händer. Någon går i dörren, någon som vill ha betalt, och lågan fladdrar till. Först åt ena hållet och bränner vänstra handen och så åt andra hållet och bränner den högra. Sen rycker den brände till sig sina händer. Den som kom har stannat vid dörren och är tyst. Tyst är det i hela rummet. I hela världen är det tyst. Sonens tunga smakar parfym. Därför kan han ingenting säga. Så bittert smakar dens parfym som man hatar. Att han inte ens kan skrika. Bara svälja och svälja och lyfta sina brända händer mot sina torra ögon.

Då blåser fadern leende ut ljuset.

Brev i februari

från honom själv till honom själv

Kära Bengt!

Det var länge sedan jag skrev Dig sist. Sist skrev jag att mor var död. Nu är hon död och bränd. Urnan står i en hylla i ett hus på kyrkogården. I söndags var vi där, pappa, Berit och jag. Du vet, hur det ser ut där. Ett stort grått magasin för de dödas aska. Berit grät hela tiden. Själv kände jag ingenting. När vi gick ut sade pappa, att urnan var ful. Då sade jag, att urnan var vacker. När vi kom hem kokade Berit kaffe. Medan vi drack ringde telefonen. När pappa kom tillbaka sade han, att det var en arbetskamrat som ringt. Han hade inte behövt säga det.

Berit gick tidigt. Hon hade huvudvärk. När hon gått sade pappa, att Berit var ful. Jag svarade honom, att hon var snäll. Då frågade han, om jag saknade min mor. Jag sade, att jag visste, att hon var död. Då sade pappa, att han tyckte det var bra. Och att jag var förståndig. Jag förstod inte då, vad han menade. På kvällen drack vi kaffe ännu en gång och åt upp de sista pepparkakorna från jul. Jag påminde om, att mor bakat dem. Pappa svarade, att mor hade bakat bra. Sedan gick han ut för att köpa en tidning. Det snöade, och han tycker inte om att gå i snö.

Klockan två på natten kom han tillbaka. Han kom i bil och var inte nykter. Han hade ingen tidning med sig. Han tyckte inte om, att jag frågade efter den. Inte heller tyckte han om, att jag satt upppe och läste. Annars brukar han tycka om, att jag läser till sent. Han vill, att jag skall bli någonting och det helst mycket fort.

Medan han klädde av sig frågade jag honom om det. Du förstår om vad. Om vem. Spionerar du på mig, frågade han. Jag svarade honom då, att jag inte spionerade, men att jag ändå visste allt. Då skrek han, att han inte behövde stå till svars för sina handlingar inför mig. Jag blev inte rädd. När jag svarade jag, men inför mor. Han tog mig hårt i axlarna. Jag gjorde mig inte fri. Du vet, att Alma var död, sade han. När han är full kallar han henne alltid Alma. Ja, svarade jag, men hon har inte alltid varit det. Då frågade han, om jag trodde, att hon vetat det. Ja, sade jag, hon visste det länge. Det var lögn, men han släppte mig och teg. Hon var sjuk, sade jag då, och ändå gjorde du det. Då sade han om en gång till, att han inte behövde stå till svars inför mig. Jag frågade honom varför. Du är ung, svarade han. Jag frågade honom, om det var ett fel att vara ung. Han svarade, att söner inte kan ställa sig inför fäder till svars. Jag frågade honom varför. Därför att söner är unga och fäder är gamla, svarade han. Då frågade jag, om inte söner kan vara bättre än sina fäder. Det är inte fråga om att vara bättre, sade han. Vad är det då fråga om, undrade jag. Det är fråga om att ha erfarenhet, blev svaret. Den får man med åren. Sådan erfarenhet vill jag inte ha, skrek jag, inte ens om man kastar den efter mig. Då är det synd om dig, pojken, svarade han och ville röra mig. Jag lät honom inte göra det.

Men när jag hade lagt mig, kom han in i mörkret och satte sig på sängen. När han setat tyst en stund, sade han: Tror du hon tog det hårt? Ja, svarade jag efter en stund, när du var borta om kvällarna grät hon alltid. Jaså, sade han. Sedan sade han inget mer. Men när han gick, ropade jag efter honom. Jag vill inte se henne, skrek jag, aldrig! Då svarade han: Hon skall bli din mor. Så du måste nog. På natten sov jag inte. Men jag tog hennes näsduk ur den mörka kostymen. Jag försökte riva den i småbitar. Men den var mycket stark. Starkare än jag. Så jag lade mig igen. Men lukten låg jag och hatade hela natten.

Nu, kära Bengt, har jag mycket att fråga Dig om. Först: Får man hata sin far så som jag gör det? Jag skulle nog kunna svara Dig. Ja, det får man. Det får man, om ens far handlar som min. Då frågar Du, vad han förbrutit. Jag svarar, att han bedragit min mor, därför att hon var sjuk och därför att han tyckte, att hon var ful. Jag tyckte aldrig, att hon var ful. Då undrar Du, vad det angår mig. Hon visste det ju inte. På det svarar jag, att det är likgiltigt, om hon visste det eller inte. Faktum är nog. Hon blev bedragen. Och finns det något vidrigare än att bedraga en människa som älskar en? Och finns det

något hemskare än att bli bedragen? Någon ser in i Dina ögon, Bengt, och Du tror, att den andres ögon är Dina speglar. Endast Dina. Men nyss har de speglat en annan. Det måste finnas en botten, Bengt. Men en spegel är bottenlös. Pappa är en spegel. Därför hatar jag honom. Allt som är vackert får spegla sig i honom, allt som är uselt och vackert. Jag tycker inte om trohet därför att den är vacker, men därför att den är nödvändig. Den som bedrar en människa dödar henne långsamt. Ty utan trohet sjunker hon ju. Sjunker ner i sin skam, som är ett djupt kärr, och i sitt hat, som är ett ännu djupare. Skulle Berit bedraga mig, ville jag aldrig se henne mer. Men först skulle jag slå henne.

Får man slå sin far? Kan Du svara på det, Bengt? Man kan behöva hata honom, säger Du, men så får honom får man inte. Kanske man inte får slå någon? Jo, den som är ren får slå. Den som är ren får göra allting mot den, som är oren. Ty den som är ren har rätt. Den enda i världen som har rätt, är han. En fruktansvärd makt har renheten, Bengt. Därför vill jag vara ren. Ville jag det inte, skulle jag slå mig själv i ansiktet.

Henne vill jag aldrig se. Jag har sett min mor sova. I mörkret har jag gått förbi henne och hört henne sova. Därför vill jag inte se den andra. Jag har sett min mor som död. Hon hade ett sår i pannan. Därför vill jag inte se den andras panna. Jag vill aldrig se henne. Men finge jag se henne skulle jag slå henne. Jag skulle slå henne i pannan. Kom ihåg det, Bengt!

Det är februari nu. Du vet, hur det är i februari. Det snöar och är varmt. Dagarna blir någorlunda längre. Då blir nätterna kortare. Det är skönt. Jag har inte träffat Berit på några dagar. Sist jag träffade henne, gjorde jag henne ont. Jag ville det inte, men ändå gjorde jag det. Vi hade varit på bio, och när vi satt på ett konditori efteråt, började hon gråta över filmen. Då ville jag ge henne något verkligt att gråta över. Jag berättade för henne om pappa. Då slutade hon gråta. Hon trodde, att det inte var sant. Men jag ville ju, att hon skulle veta, att det var sant. Därför sade jag, att hon var dum, att hon var dumm och oerfaren. Då började hon gråta igen. Men hon trodde det fortfarande inte. Allt ont man säger om andra tror hon inte på. Men allt man säger om henne själv, tror hon. Hon började frysa. När hon gråt länge, fryser hon. Sedan får hon huvudvärk. Hon lade upp sin hand på bordet, för att jag skulle värma den. Jag var förargad och låtsades inte se den. Men när vi skulle resa oss, sade jag till henne: Du ligger din hand. Glöm den inte kvar. Efteråt ångrade jag mig. Men efteråt var det för sent. Jag har inte ringt henne på tre dagar. Jag vet, att hon går och väntar, gråter och väntar. Men själv vågar hon inte ringa. Jag älskar henne. När jag tänker på henne, blir jag alltid vemodig. Efter en stund vill jag värma henne. Jag skulle aldrig kunna bedraga henne. Därtill älskar hon mig för mycket.

Mina studier går inte dåligt. Inte heller går de bra. Jag har litet svårt att koncentrera mig just nu. Bredvid mig på examinatorierna sitter en ung flicka med glasögon. Häromdagen märkte hon först, att jag bar sorgband. Hon böjde sig fram och tittade på det. Ni har sorg, sade hon sedan. Ja, svarade jag. Min mor har dött. Då flyttade hon sig bort från mig, som om jag var smittobärande. Sedan fick jag en fråga, som jag inte riktigt hade uppfattat. Professorn var otålig och gav den vidare till den närsynade flickan. Hon kan svara på alla andras frågor. Någon gång kan hon också svara på sina egna. När hon svarat såg hon på mig, och jag märkte, att hon tyckte synd om mig. Jag vill inte, att någon skall tycka synd om mig. Det är ju inte synd om mig. Jag vet ju, att mor är död. Hade jag gått och handlat för henne den där dagen hade hon i alla fall varit det. Möjligen hade hon inte haft sitt sår i pannan. Men det är också allt.

I dag var jag inte på examinatoriet. När det var dags att gå ringde telefonen. Jag svarade, men ingen var där. Det är hemskt med telefoner som ringer, och när man lyfter luren är ingen där. Jag stod med luren i handen och kände, hur fruktansvärt kall den var. Just när jag hängde på den tyckte jag, att jag hörde en röst. Jag lyssnade igen, men ingen var där. Då fick jag en ingivelse att gå in i storrummet. Jag öppnade dörren och blev stel. Ser Du, jag tyckte, att mamma satt där i fåtöljen bakom bordet. Sedan såg jag, att det bara var hennes klänning. Hennes bästa klänning, den som hon aldrig fick ha. Pappa hade tagit ut den ur garderoben och brett ut den över fåtöljen. Jag vet inte varför. Men

sedan när jag skulle gå, vågade jag inte vända den ryggen. Då öppnade jag fönstren i hela lägenheten och skruvade på radion. Det körde en ångvält på gatan, och en båt tjöt i Hammarbyleden. Den bruten nu. Jag lade mig på min säng i stället för att gå. Klockan var ungefär två. När jag vaknade var radion het. Jag stängde fönstren. Strax efter kom pappa hem från arbetet. Jag blev glad, när han kom. När man är glad, går det bra att ljuga. Jag sade, att det hade gått bra på examinatoriet. Då tog han upp tjugo kronor och gav mig. Han hade ett paket ärter med fläsk med sig. Det lade jag i vatten och kokade. Det blev två tallrikar soppa per man. Vi sade ingenting till varandra. Numera är vi alltid tysta när vi äter.

Efteråt gick jag in på mitt rum för att läsa, för att läsa ikapp. Men då kunde jag inte. Jag bara sa och lyssnade efter om han skulle gå. Han gick fram och tillbaka i stora rummet ganska länge. Till slut gick han ut. Då var det mörkt och snöregnade. Jag låste bägge dörrarna i mitt rum, men jag kunde ändå inte koncentrera mig. Jag bara väntade, att han skulle komma tillbaka. Han kom inte. Då öppnade jag mitt fönster på vid gavel. Nu var det mycket kallt ute. Det blåste och snöade. Neonljuset på hörnet var trasigt och flammade som en eld genom snön. Jag stod länge och tittade på det. Jag tänkte på examinatorierna. De blir olidliga, om alla där skall sitta och tycka synd om mig. Om jag vågade skulle jag tentera ändå.

Det är ju inte synd om mig. Men Du Bengt! Behöver man vara rädd för den man har älskat? För jag älskade henne. Jag älskade henne verkligen. Det är sant. Men jag är ju inte rädd. Jag bara saknar henne. Först gjorde jag det inte. Ty inte saknar man det som inte finns. Nu vet jag, att hon finns. Ju innan jag skulle gå till examinatoriet i dag, fick jag veta det. Det var som en uppenbarelse. Hon finns ini mig. Därför att hon älskade mig, finns hon ini mig. Där skall jag låta henne stanna. Ini pappa finns hon också. När han känner det, skall han lämna den andra. Då skall han komma till mig. Då skall jag inte hata honom längre.

Han kom just nu. Därför skall jag sluta. Jag skall läsa ett tag nu. Han går inte ut mer i kväll.

Hälsning

D

Bengt

Förspel till en dröm

När någon är död blir det å ena sidan ett stort tomt hål. Men å den andra blir det en hel del saker över. Dessa saker går man och tittar på, vrider och vänder. Inte vet man just vad man skall göra med dem. Man börjar med att smeka dem. När man smekt dem mycket länge blir man trött i fingrarna. Därför slutar man med att hata dem. Värst är det med klänningar. Därnäst är det värst med skor.

Vissa kvällar när fadern tror att sonen sover och sonen tror att fadern sover drar fadern ner gardinerna framför bägge rumsfönstren så djupt det går. Sen låser han dörren ut till korridoren. Men över nyckelhålet till sonens rum hänger han Almas svarta hatt. Inte för att han vill göra något otillåtet. Han vill bara bli mera ensam. När han så är mera ensam tänder han så mycket ljus det går. Alla fem lamporna i takkronan tänder han och den lampa som står på radion. Han gör det inte därför att han är rädd för mörker. Han gör det bara för att inte bli alldeles ensam.

När allt detta är gjort öppnar han dörren till garderoben. Första kvällen gnällde den. Då smor han gångjärnen. Så nu går den alldeles tyst. I garderoben står den dödas skor på golvet. Dem tar han ut, par efter par. Det är fyra par och han ställer dem alla på bordet, därför att det är ljusast där. Till slut blir den gröna duken smutsig, ty han lägger ingen tidning under. Förut la han en tidning på stolen då han stod när han drog upp pendylen. Nu är den stolen också smutsig. Men pendylen står.

Sen böjer han sig ner över skorna. Plockar lite bland paren. En sko i taget håller han upp mot ljuset. Är det en fläck på ett ovanläder gnider han och gnider den fläcken med ärmen, tills ärmen är smutsig, men lädret glänsar rent i det hårda ljuset. Är det lite torkad lera under en sula, skrapar han bort lera över golvet med en avbränd tändsticka. Sen kastar han stickan på korkmattan, eftersom det ju ändå var avbränd.

Det är åtta skor att se på och var och en av dem betraktar han länge. Det är en med hål på sulorna och sprickor i ovanlädret. Det är en tung bred sko med låg klack. Inuti är firmamärket bortnött av Almas fot. De skorna hade hon på sig när hon dog. I sprickorna har fastnat sågspån och i den trasiga klacken hänger ett spårvagnskvitto. Kvittot tar han bort första kvällen. När han skrapar bort sågspån på de andra kvällar senare ligger det ännu kvar på golvet. Han tar inte upp det. Med fingrarna känner han på skornas glatta insida. Den tycker han är vacker. Det en kvinnas fot kan slipa i en sko tycker han är mycket vackert. Men skorna tycker han annars är fula. Fast första kvällen höll han nästan längst på dessa skor. Han stod med dem under taklampan och var glad att det var så ljust. Men trots att det var så ljust kände han att skorna suttit på en död. Nästa kväll kände han det mindre. Den tredje tyckte han att de var mycket fula. Den femte kvällen lyfter han dem inte ens mot lampan. Vid dörren ställer han dem. Nu skall de kastas. Ty till vad behöver man ett par trasiga skor?

Nu är det andra som han ser på länge. Där är ett par hårda gångskor. Stränga och svarta, men fula är de inte. Dem har hon nästan aldrig haft, påstått att de klämt och stuckit. Första kvällen ställer han dem hastigt undan dem. De är inte särskilt vackra och hon har inte haft dem som död. Men andra kvällen tittar han längre på dem. Femte kvällen ser han nästan längst på dem. Han tycker det är bra att hon inte haft dem. Han sticker in några fingrar och känner under tån. Då är där en spik. Den böjer han ner med sin fällkniv. Sen kan den knappast kännas längre.

Så är där ett tredje par. Dem har hon haft till fest, de få fester hon varit på, ty hon ville ju aldrig gå ut. En begravning blev det väl då och ett bröllop då och så när han själv fyllde femti år i oktober i fjol. Det var den största festen av alla. Sexti personer och svinaktigt dyrt. Lån fick han ta, så till den skivan blev det inga nya skor. De gamla fick hon halvsula. Bra sulor, men lite grova. Hon har inte nött dem så mycket. Sista gången hon hade dem var annandag jul. Då var de bjudna till Mälarhöjden. Klackarna på dem var också mycket bra. Självt tyckte hon de var för höga. Femte kvällen när han håller klackarna mot ljuset kommer en tanke av sig själv. Hon var bra Alma. Och hon nötte inte skor. Den tanken är han glad över. Så glad att han tar upp en näsduk. Sen ser han ett tag till på de höga vackra klackarna. På de

där och gnider och gnider. Plötsligt hör han emellertid upp. Det är som om han bränt sig. Ty där har han gnidit där har Almas bröst spänt mot tyget. Hon hade stora tunga bröst. I alla klänningar spände de. När hon var ung var de också stora, men då var de fasta. Då sjönk han ner i dem med pannan före. Men senare kände han sig alltid för med handen först. Ty bröst tycker han skall vara lagom stora och fasta att de bjuder lagom motstånd för en mans händer. Det är skönt. Och så är det vackert. Men ändå har han bränt sig när han gnidit mot minnena av Almas bröst.

Den gröna klänningen hänger han sedan in.

Sedan tar han ut den röda klänningen. Den tar han alltid sist ut. Det är för att han ser på den längst och så för att den hänger längst in. Men också är det för att det är den klänningen som är värst. Det är den vackraste klänningen. Han tycker om det som är vackert, men ändå är han rädd för den vackra röda klänningen. När han bär den bär han den som en man bär en kvinna, en lätt och vacker kvinna. Innan han lägger den på bordet blåser han bort så mycket damm han kan från duken.

Egentligen borde han inte känna någonting av det han känner när han står böjd över den röda klänningen och ser ljuset spegla sig i dess mjuka yta. Inga spända bröst har satt märken där. Inte heller några hårda höfter eller en bak som stått ut. Alldeles orörd är klänningen, ty Alma har aldrig haft det på. Han köpte den till julklapp. Han hade inte råd, men ändå köpte han den. Alma var inte med när han gjorde det. När hon skulle prova den var den för trång. Han hade vetat att den skulle vara för trång. Ändå hade han köpt den.

Du kunde ju inte veta det, sa hon på juldagsförmiddagen, när hon stod barbent i sitt tjocka linne framför spegelbyrån och ville ta den på. Då hade han haft lust att säga: Jo, visst kunde jag veta det. Visst visste jag det. Men jag köpte den ändå. Men i stället för att säga det började han skratta. Inga långt skratt för all del, men efteråt ville han gärna ha haft det oskrattat. Hon hade frågat vad han skrattat åt. Åt en historia jag kom att tänka på, hade han svarat. Hon frågade inte vilken historia. Men hon la klänningen ifrån sig på bordet. Var inte ledsen, hade hon sagt, du ska se att jag kan lägga ut den. För som den nu är kan jag inte ha den. Då dök en tanke ner i hans huvud som en het sten. Sen föll den ner på tungan.

Där blev den liggande och brändes. Men han hann släcka den med saliv den här gången. Tanken var: Det är heller inte meningen.

Nu minns han den tanken. Den tanken kan han inte glömma, ty det är en så farlig tanke. I juldagen fyllde han munnen med spott och släckte den. Annandag jul kom den tillbaka. De var bortbjudna till Mälarhöjden klockan fem på kvällen. Klockan fem på morgonen steg Alma upp. När han frågade varför hon steg upp så tidigt svarade hon: Jag ska försöka lägga ut klänningen så jag kan ha den på mej i kväll. Då hade han dragit henne tillbaka ner i sängen. Gör det inte, hade han sagt. Varför inte, hade hon frågat. Då hade han svarat att han ville gå och byta den på tredjedan mot ett större nummer. Tredjedan var söndag. Det visste han. Hon kom inte ihåg det. Emellertid hade hon lagt sig igen. Plötsligt tog hon hans hand och la den på sitt vänstra bröst. Så fort hon släppte handen tog han bort den. I stället satte han den för munnen liksom för att kväva en gäspning. Men det var ingen gäspning. Det var en glödande sten som ville ut ur munnen. Något ville att han skulle spotta ut den. Någonting ville tvinga honom att säga: Det är inte meningen att du ska ha klänningen. Jag köpte den ändå.

Men ända sen den första kvällen då han tog ut den röda klänningen och la den på bordet har han vetat att det hemskaste i denna tanke är inte de ord han redan känner. Det hemskaste är att orden har en fortsättning. Den fortsättningen har ingen tvingat honom att tänka. Inte heller att säga. Men ändå vet han den som man vet vad som har sagts bakom en stängd dörr fast man inte hört ett enda ord klart. Vetskapen om den fortsättningen var det som gjorde honom så viss den dagen när den tjutande ambulansen närmade sig kvarter för kvarter, så säker på sin sak att han innan den ännu stannat strömlöst ramlöddret ur ansiktet med en handduk och tog på sig sin rock. När de sen kom springande uppför

trappan för att hämta honom var det den vetskapen som gjorde att han redan var färdig att gå.

– Men ingen kväll före den femte kvällen har någon tvingat honom att yppa hur den fortsättning lyder. Den femte kvällen tvingas han. Som han smeker den röda klänningen över dess spåda skuldror hör han bakom sig från dörren in till sonens rum ett svagt men skrämmande ljud, ljudet av någonting lätt som faller. När han vänder sig om ligger Almas hatt på golvet. Innan den föll har den hängt på handtaget. För att den skall kunna falla måste någon ha vridit ner handtaget. Förfärligt är det öga som nu iakttar honom genom det nakna nyckelhålet. Det är ett fult öga, därför att det är så naket, därför att det är så obarmhärtigt, därför att det är så skrämmande ungt. Det finns ingenting så skrämmande för ett härdat samvete som ett ungt naket öga. Det vet ingenting. Därför förstår det allt.

Han är inte rädd för sonen därför att han förstår allt. Men han är rädd för honom för det som sonens öga tvingar honom att göra. Ty detta är förfärligt. Detta är att lyfta den röda klänningen, som plötsligt inte har en söm som inte bränns, lyfta den från bordet och bära den bort till fåtöljen. Där gör det att långsamt breda ut den till en kvinna och sedan böja sig ner över denna kvinna som plötsligt stigit in i rummet från ingenting. Böja sig djupt ner över henne och tvingas tänka så högt att det överröstar allting annat inom honom och utom honom: Det var aldrig meningen att du skulle bära den här klänningen, Alma. Det var inte därför jag köpte den. Jag köpte den därför att jag visste att du snart skulle dö.

Efteråt är han inte rädd för sonen. Men han är så förfärligt rädd för det han har tvingats tänka att han plötsligt känner att han inte kan stanna i samma rum som en sådan tanke. Därför lämnar han rummet med allt dess starka ljus. Från köket skyndar han ut i tamburen. De trasiga skorna bär han med sig nerför trapporna. Men när han vill gå över gården till soptunnan har han glömt tända gårdsljus. Då är han rädd att trappljuset skall slockna innan han hinner tillbaka. Därför kastar han skorna i snö på gården och springer genom porten ut på gatan. Från gatan ser han uppåt fönstren. I sitt fönster står då sonen och tittar ut. Han går nerför gatan. När han ser sig uppåt och tillbaka är sonen borta. Sedan slocknar ljuset i stora rummet. När han är vid hörnet slocknar det i sonens rum. När han kommer tillbaka har det snöat mycket. Det är mörkt i hela huset. Han tänder gårdsljuset och letar efter skorna. De är översnöade och han kan inte hitta dem. Då kommer en skiftarbetare hem med sin cykel. Han frågar änklungen vad han letar efter. Då svarar änklungen att han letar efter en nyckel. Men på vägen till cykelstallet kör skiftarbetaren över skorna med sin cykel. Han tar upp dem, borstar av dem snö och säger:

– Här ligger ett par skor. Förbanna mej är dom inte riktigt bra. Dom tar jag opp åt gumman. Sedan kommer man billigt undan den här gången.

Då hittar änklungen nyckeln. Uppför trapporna gör de sällskap. Skiftarbetaren går först. I handen bär han unican. Men under armen bär han Almas skor. När de är fyra trappor upp bjuder änklungen honom på en sup. Nattarbetaren är trött. Snart blir han ganska full. När han går glömmet han skorna. Då tömmer änklungen upp sophinken på golvet. I botten lägger han Almas skor. Sen begraver han dem i sopor. Efteråt sköljer han händerna i vattenledningen och tar en stor sup till.

När han kommer in i rummet är han inte rädd. Han tänder bara en lampa i taket. I ljuset från den hänger han in den röda klänningen i garderoben. Också hatten tar han upp.

När någon är död är det någon kvar som sörjer. När en maka är död är änklungen kvar och sörjer. När en mor är död är en son kvar och sörjer. Sörjer de inte låtsas man att de gör det. Det kallas anständighet. Att vara anständig är att lämna någon ensam. Och att låtsas att någon gör som man önskar.

De första veckorna blir de lämnade ensamma. Söker de inte upp en vän är de alldeles ensamma. Sonen söker ingen upp. Därför blir han ensam. Ibland ringer han till sin fästmö. När hon säger att hon har huvudvärk lägger han på luren. Ändå är det sant. Om fadern är ensam är det just ingen som ve

sample content of Bränt barn

- [read online The Moon Pinnacle pdf, azw \(kindle\), epub, doc, mobi](#)
- [download online Collision Course: A Novel of Survival online](#)
- [read online The Decision \(Prairie State Friends, Book 1\) pdf, azw \(kindle\), epub](#)
- [**download online Hard Core: Power, Pleasure, and the "Frenzy of the Visible" \(Expanded Edition\)**](#)
- [Global Copyright: Three Hundred Years Since the Statute of Anne, from 1709 to Cyberspace online](#)
- [download Beer: A Quality Perspective for free](#)

- <http://studystategically.com/freebooks/Double-Wedding-Ring-Quilts-Traditions-Made-Modern--Full-Circle-Sketches-from-Life.pdf>
- <http://diy-chirol.com/lib/Joseph-Karo--Lawyer-and-Mystic.pdf>
- <http://nautickim.es/books/London-Urban-Legends--The-Corpse-on-the-Tube-and-Other-Stories.pdf>
- <http://aneventshop.com/ebooks/The-Stone-Within--Chung-Kuo--Book-4-.pdf>
- <http://serazard.com/lib/Mindfulness--Be-mindful--Live-in-the-moment-.pdf>
- <http://yachtwebsitedemo.com/books/The-Coming-of-the-French-Revolution.pdf>